

KRATKO SOPOTJE S TOMOM KOROŠCEM

I

Misel, da bi svoj prispevek v počastitev obletnice Toma Korošča, sedaj rednega profesorja na Fakulteti za družbene vede, naslovil tako, kakor sem ga, mi je prišla, ko sem nedavno prejel od glavne urednice Slavistične revije, prof. dr. Ade Vidovič Muhe, povabilo, da bi jubilaranta tudi jaz počastil s svojim prispevkom v njemu posvečeni številki Slavistične revije letos jeseni. (On sam se v moji, izdani sicer v Mariboru, za to ni odločil.)

Ko sem zadnjič pregledoval svoje tiskane stvari iz časopisja, sem, šele sedaj, če tega nisem bil že pozabil, odkril anketo, ki jo je za revijo *Moški svet* l. 1994 ob mojem intervjuju tam, opremljenem z mnogimi fotografijami, objavil sicer nepodpisani avtor, moški ali ženska, pospremil še z mnenji ljudi, ki so mi pri slovenistiki bili kdaj bližje, če že ne blizu: namreč Berta Golob, Janko Moder, Tomo Korošec in Varja Cvetko Orešnik. Novinar(ka) jih je spraševal(a) o meni to in ono, in Tomo je bil vprašan za mnenje o zadevi zmeraj prvi.

Za uvod naj povem, da sem na Korošča postal pozoren, ko sem se leta 1965 po enajstih letih službe v Zagrebu le zaposlil na Filozofski fakulteti v Ljubljani (od teh enajstih zagrebških let sem študijsko leto 1962/63 prebil kot Humboldtovec na Univerzi v Hamburgu). V Ljubljani sem leta 1952 diplomiral iz slovenistike in rusistike, leta 1963 pa iz Hamburga tudi doktoriral z l. 1962 oddano disertacijo o Finžarjevem pripovedništvu. Prvo, kar sem po dokončnem sprejemu na slavistiko (s prihodom v Ljubljano sem bil le znanstveni sodelavec, po določenem času tudi višji z. s., medtem pa bil tudi habilitiran za docenta in nato še za izrednega profesorja, hkrati pa sem že od l. 1963 predaval iz slovenistike na slavističnem oddelku v Ljubljani), je bil moj predlog, da bi se dotlej enotna slovenistična katedra za jezik razdelila na katedro za slovenski knjižni jezik in stilistiko, iz preostalega pa napravila katedra za zgodovino in dialektologijo slovenskega jezika. Moj predlog je bil sprejet, sam pa sem 1971 postal izredni in 1976 redni univerzitetni profesor na slavistiki.

Kar naravno je bilo, da sem potem jaz postal predstojnik nove katedre in pri tem vztrajal vse do svoje upokojitve l. 1996. To osamosvojeno katedro za slovenski knjižni jezik in stilistiko je bilo seveda takoj treba personalno okrepiti, saj sama z Bredo Pogorelec kot učitelja nisva zmogla vsega, kar je katedra zahtevala. Tedaj, bilo je na začetku 70. let sem na televiziji poslušal en Koroščev nastop iz cikla *Pet minut za boljši jezik* (takó se glasi tudi naslov knjižice, ki mu je izšla l. 1972), v Zborniku Filozofske fakultete v Ljubljani 1919–1989 se ta knjižica med Koroščevimi deli niti ne navaja. Odločil sem se, da ga bom predlagal za člana naše katedre (po študijah v Ljubljani in Pragi je bil zaposlen kot asistent Inštituta za slovenski jezik na SAZU, in sicer kot slovaropisec pri delu za Slovar slovenskega knjižnega jezika, katerega I. del je izšel l. 1970), po določenih zapletih je bil T. Korošec l. 1972 res sprejet na slavistiko Filozofske fakultete. Od l. 1972 pa do njegovega izbora za docenta na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo l. 1978, sta se šest let najini poti družili, je pa že od l. 1976 honorarno predaval tudi na katedri za novinarstvo na FSPN. Takrat sva v Ljubljani organizirala tudi eno zasedanje mednarodne zveze jezikoslovcev za slovanske knjižne jezike. Po Koroščevem odhodu na FSPN je bila pri nas na FF asistentka še druga slovaropiska z Inštituta, Ada Vidovič Muha, ki je prav tako kot Tomo Korošec pri nas doktorirala. Kolegica Breda Pogorelec je na katedro pritegnila še Janeza Dularja. Ta je od l. 1972 bil pri nas na FF najprej asistent, od 1983. leta naprej pa tudi docent za slovenski knjižni jezik in stilistiko, a je l. 1991 šel v politiko; dvakratno pa je bil asistent tudi Velemir Gjurui, ki pa se je od FF fakultete poslovil, ko ni želel/mogel doseči doktorata, kar bi bil po uspehu na magistraturi, seveda gladko zmogel.

Pa se vrnimo h Koroščevemu mnenju o meni v zgoraj omenjeni anketi. Na vprašanje, katere so glavne pripombe Jožeta Toporišiča glede uporabe slovenščine v naših medijih, je Tomo

Korošec dejal: »Kolikor jaz spremljam Toporišičevo pisanje, je glede slovenščine v javnih občilih nekako sredinski. Ni skrajno odklonilno nastrojen, pa tudi posebej hvali ne. Mislim, da realno ocenjuje stopnjo slovenščine v občilih, s tem, da bi rekel, da so raje kdaj prestrogo.«

Navedeno je kar objektivno rečeno, ne morem pa se strinjati, da bi bil v svojih presoajah javne besede prestrog, saj se v te vrste pisanju vendarle večinoma ukvarjam, če kaj grajam, tako rekoč z najosnovnejšo nepismenostjo naše javne besede. (Sedaj se o teh mojih presoajah bralec zlahka pouči tudi iz moje knjige, ki so mi jo založili v Mariboru: Jezikovni pogovori iz Sedem dni, Založba Pivec, 2007, 355 str.) Pristaviti tudi moram, da novinarje glede pismenosti kdaj tudi izrazito pohvalim, saj so skoraj edini, ki pri velikem številu in ažurnosti svojih prispevkov vendar pišejo stilno veliko boljše kakor marsikateri strokovnjak.

Navedimo še eno njegovo mesto o meni: »Tokrat, ko sem bil jaz asistent, je Toporišič med študenti slovel predvsem po pravičnosti. Bil je siten, toda pravičen, zlasti pri spraševanju.«

Glede tega moram reči, da sem se pri vsem svojem dejanju in nehanju držal načela, da je treba biti na vse strani pravičen, ne samo tudi v kritiki najvišjih vrhov naše slovenistične znanosti, temveč zmeraj in povsod. Ničesar nisem kritiziral neobjektivno in zmeraj samo v želji, da bi se napačno ali manj dobro preganilo iz naše vede. To sem počel že, ko sem bil v Zagrebu, saj sem le preganjal zmot oblake in tako lajšal tudi napredovanje pri svojih študentih, ki so se v Zagrebu na fakulteti želeli priučiti slovenščine za uporabo pri pouku, ne toliko v praktičnem sporočanju. V svoji znanstveni spoznavnosti pa sem zmeraj bil srečen zaradi odkrivanja pravega ali boljšega pri spoznavanju kulturnih značilnosti slovenskega knjižnega jezika, pa naj bodo odkritja moja ali koga drugega.

Na novinarsko vprašanje »Kaj še namerava Toporišič urediti na slavističnem področju?« Tomo Korošec odgovarja: »Kaj on osebno namerava, ne morem vedeti. Toda zdi se mi zelo potrebno, da bi izdal dopolnjeno predelano izdajo Slovenske slovnice, ker se je v času od prvega izida nabralo tako pripomb kot tudi novega znanja. Odpraviti bi bilo treba tudi preštevilske tiskarske pomote.«

Ker je to pisanje o meni izšlo v Delu 15. aprila 1994, bi že menil, da je bil tu profesor Korošec pod vplivom 3. izdaje tega mojega dela, iz leta 1991, ki pa so jo natisnili brez moje vednosti kar založniki sami, in sicer brez vseh možnih izboljšav, mogočih ali nujnih iz teh ali onih razlogov. Bilo bi pa res napačno, če bi bralec iz teh Koroščevih besed dobil vtis, da se je moja slovnica iz l. 1976 kar ponatiskovala brez izboljšav. Že druga izdaja iz l. 1984, omenja jo tudi Korošec v svoji knjigi Stilistika slovanskega poročevalstva, je imela podnaslov Pregledana in razširjena izdaja (in to so l. 1991 pri založbi ponatisnili). Da je bila 2. izdaja res pregledana in razširjena, se vidi že po številu strani pa tudi v obsegu zrcala: l. 1976 je bilo 588 str., leta 1984 pa 739. Tretja izdaja je, kakor je bilo tu povedano, zato pa je bilo ustrezno Koroščevi želji po posodobljenih spoznanjih v 4. izdaji slovnice, tudi bistveno je izboljšana, kar kaže spet že njeno število strani, saj ima 200 str. več kakor 2./3. izdaja. Sploh bi bilo prav, ko bi se upošteval tudi precej večji format 185 X 115 mm. (Žal je tako, kakor meni Korošec s tiskarskimi pomotami. Tudi četrta izdaja se občasno še dotiskuje nepregledana in brez moje vednosti, vendar se pri ostanku Založbe Obzorja ne zmenijo niti na mojo izrecno željo, da bi te pomote vendarle opravili, saj sem jih, ko sem spet izvedel, da se pripravlja dotisk, poslal od pokojnega prof. Jožeta Severja pregledani natis 4. izdaje z njegovimi popravki, a je bilo rečeno, da bi bilo prezapleteno glede na čas, ki jim je na razpolago za ponovni dotisk.)

Glede izboljšav – Koroščev izraz »predelava« ne zadene bistva, saj večina vsebine te knjige vendarle stoji, kakor je zastavljena. Treba je prebrati vse tri moje predgovore k tem izdajam, ponatisnjene so v 4. izdaji tega dela.

II

Mi pa Koroščeva pripomba o predelavi Slovenske slovnice daje priložnost, da opozorim na dva svoja sestavka, ki konkretno prikazujeta rezultate mojega dela na slovenističnem, posebej slovničnem področju. Prvi sestavek je Delo Jožeta Toporišiča (Slavistična revija 1996, 343–348). V njem je pod 1. prikazano obdobje do leta 1965, tj. šolanje v Ljubljani in zagrebška leta (str. 343), 2. desetletje 1966–1976 (str. 343–346), 3. desetletje 1976–1986 (str. 345–346), 4. desetletje (str. 346–348), ko sem bil upokojen. Ob desetletnicah so izšle tudi tri moje bibliografije: prva 1986, druga 1996 (ta z zameno zaporedja mesecev in njihovih dni), tretja v l. 2007 (tudi s pisanji o meni), poleg tega je bil objavljen tudi nekak odgovor na intervjuvalsko vprašanje, kaj vse naj bi jaz še imel spremeniti v našem slovnichem jezikoslovju. Bolj važno kot moji načrti je, kaj vse sem v svoji jezikoslovni karieri dejansko spreminjal. Za to je zelo poučen moj sestavek v Obdobjih 24 (2007), naslovljen Jezikoslovni slovnichni teoremi Jožeta Toporišiča (n. m. 401–413). Pa si to oglejmo podrobneje.

Najprej je na vrsti zvrstna tipologija, t. i. zvrstni snopi (socialni, funkcijski, časovni) in njihovi členi. Pri funkcijskih zvrsteh so najprej, v sredi, praktičnosporazumevalne vrste, iz te zvrsti pa se razvijejo še strokovna, umetnostna in publicistična. Vse to in tako je definicijsko obravnavano v moji knjigi Enciklopedija slovenskega jezika (CZ 1992, 383 str.). Seveda so v tej knjigi obravnavani tudi vsi drugi jezikoslovni teoremi. Pod 2. prikazujem zlasti fonologijo, tj. glasovje s pomenskorazločevalnega stališča, kjer sem prispeval zlasti razvrstitveno določeno delitev slovenskega knjižnega glasovja na tri velike skupine: na samoglasniško (kjer nimam posebnih pripomb) in soglasniško dvojno, tj. zvočniško in nezvočniško, v prvo sem uvrstil tudi fonema *v* in *j*, ki sta v Slovenski slovnici tistega časa sicer veljala za pripornika, torej nezvočnika. Glásu *dž* sem priznal tudi knjižni status (prej je bil pojmovan le kot varianta nezvočnika *č* v položaju pred zvenečim nezvočnikom).

Poleg tega sem vse glasovje podajal tudi slikovno na podlagi akustičnih posnetkov slušnega. Med drugim sem uvedel k nam moderno izrazje kot kompaktno (strnjeno), difuzno (razpršeno) in kar je še takega.

Precejšnja novost je tudi moje pojmovanje tonemskosti slovenskega jezika ne kot rastočnost proti padajočnosti, temveč kot nižjost in višjost prvega (akuta) nasproti drugemu (cirkumfleksu). Tonemskost sem obravnaval v eno- in dvostavnich povedih, seveda eksperimentalno. – Na podlagi instrumentalnih raziskav sem podal tudi t. i. stavčno fonetiko, kar vse je zahtevalo tudi najdenje slovenskih strokovnih izrazov, za skladijske enote, npr. stavek – poved, struktura in določanje stavčnih členov ipd. Povedano velja tudi za kolikostnost. Zame je bilo pravo odkritje (že v Zagrebu), da moščanski dolgi samoglasniki reflektirajo nekdanjo akutiranost, enakobarvno nasprotje v kolikosti pa cirkumfleksnost, medtem ko so prvotno ali drugotno barvane kračine nadaljevanje starih in na novo razvitih kračin samoglasnikov in zložnega *r* (npr. *pěs*, *psà*, *těmna* ipd.). Na podlagi tega odkritja sem oživil v slovenskem jezikoslovju zanimanje za tonemskost tudi v okviru knjižnega jezika, kar je tonemskost spet uveljavilo tudi v slovenskem najvažnejšem slovarju in na koncu tudi v novem pravopisu.

Naglas je seveda tudi oblikoslovna zadeva. Pri imenskih besedah (sam., prid., zaim., števn., deležnik) sem ugotovil in poimenoval štiri tipe: nepremični in premični naglas na osnovi, končniški naglas in mešani, kar ima tudi tonemsko podstavo, kakor nam jo kažejo zgledi iz naslednje preglednice:

<i>Nepremični</i>	<i>Premični</i>	<i>Končniški</i>	<i>Mešani</i>
bràt bráta	jêzik jezika	pès psà	mòž možà
nít níti	senòžet senožéti	debèr debrà	mást, mastí
stàr stára	bôgat bogáta -o	temèn temná	mlád -a -ó
končál končála	nôsíl nosíla (dv.)	pošël pošlà	bíl bilà biló

To bodi za vzorec dovolj. Glede tonemskosti lahko rečemo, da je pri nepremičnem naglasnem tipu še zlasti pisana *korák -a*, *bràt bráta*, *králj -a* (premaknjeni cirkumfleks, podaljšani akut v nezadnjem zlogu, novi akut v imenovalniku, mladi na dolžini) v drugih sklonih, kolikor nekateri med njimi niso novocirkumfektirani, npr. *pri brátu*, *o brátih*, *z bráti*, *pet brátov* ipd. Premični naglasni tip je bistvu akutski, v imenovalniku mladi umični, sicer akutski z možnimi novocirkumfektiranimi oblikami. Končni naglasni tip je kratki cirkumfektirani mešani pa je tipsko zaznamovan z enozložnostjo osnove in s cirkumfleksom (*môž*, *možà*), v ednini dalje nemiren, tj. sedaj na osnovi, sedaj na končnici, v neednini pa samo na končnici oz. na podaljšku osnove z *-ôv* (torej *môž*, *-â môžu*, mn. *možjê môž možêm* oz. *sinôvi -ôv -ôvom*). Premični naglasni tip je možen tudi cirkumfleksen že v SSKJ *dûal duâla*, sam sem za a-jevsko sklanjatev našel še primer *Jûno Junône*.

Sam sem skoraj ves čas v jezikoslovnem pisanju dajal prednost domačemu izrazju, ne prevzetemu, kakor nam ponazarjajo zgledi kot *ednina* (singular), *rodilnik* (genitiv), *deležnik* (particip), *sedanjik* (prezent), *preteklik* (perfekt) in podobno še in še, ne pa seveda tudi v vseh primerih; tako sem ohranil izraze *akut*, *cirkumfleks* (pri tonemskosti), pa *imperfekt*, *aorist*, celo izraz *varianta*.

Podal sem tudi tipologijo za sklanjatve: za vsak spol po štiri tipe; prvi je tisti, kot ga poznamo pri pridevniških končnicah, tj. *-ø -a -o brát-ø*, *hrúšk-a*, *pívec*, druge sklanjatve pri samostalnikih so a-jevška za moške, i-jevška za ženske, a-jevška zaimka jaz za srednjepolske sklanjatve. Tretje sklanjatve so vse ničte, četrte pa enake pridevniškim (*dežúrni*, *dežúrna*, *Krško*).

Na splošno naj bo še povedano, da sem v slovenistiko uvedel t. i. emiko, tj. upoštevanje tudi posebne pomenskosti delov besed in sploh, npr. *fon – fonem*, *morf – morfem*, *alomorf*, *ton – tonem*, celo tudi *frazelogizem – frazeologem* (zadnje pa je mlajši rod hitro spodrinil s *frazemi*).

Uvedel sem tudi tipologijo sklanjatev po spolu: vsak spol po štiri, prva sklanjatev mi je pri m. spolu tip *korák -a* (ojevska), druga *vojvoda -e* (a-jevška), *a a – – –* (ničta), *dežurni -ega* (pridevniška).

Pri ženskem spolu so te sklanjatve *hrúška -e*, *povêst -i* (i-jevška), *Kiti – –* (ničta) in *Dolenjska -e*, pri srednjem pa *mêsto -a*, *jáz méne* (če se jaz nanaša npr. na *Sonce*), *a – –* starinsko ničta, ter *Krško -ega*. Podobno, vendar v manjšem obsegu, je tudi pri pridevniški besedi, le da tu ločim sklanjatve z množinskimi končnicami z elementom *i* (*starih -im* proti *teh – tem*). Zlasti ob pridevniških besedah, še bolj pa pri glagolu, sem uvedel tudi razliko med oblikotvorjem in oblikospreminjanjem, oboje pa pozna tudi besedotvorje.

Naj bom pri besednih vrstah malo bolj določen. Tudi glavni števniki so mi pridevniške besede: prvi štirje so to čisto oblikovno (tj. tako kakor so še vrstilni, ločilni in množilni). V neimenovalniku in netožilniku pri glavnih števnikih ta dva sklona upoštevatva prestavo iz imenovalnika v rodilnik (enako pri tožilniku). Deležniške pridevniške besede imajo v imenovalniku ed. tudi tipične končnice, kakor moje 1. sklanjatve samostalnikov, tj. *-ø -a* in *-o/-e*. Posamostaljeno števniki je šele drugotno, v SSKJ pa je npr. pri tipu *pet* najprej samostalniška, šele nato pa pridevniška raba.

Marsikaj od tega, bi bilo dobro, ko bi bilo prevzeto tudi v SSKJ, ki se tudi Korošču verjetno zdi predvsem neoporečen izdelek jezikoslovja. Tako bi bilo npr. v slovar kazalo namesto enotnega besednovrstnega poimenovanja *zaim*. treba zapisati še njegovo vrsto, kakor ima prvo že Pleteršnik (pron.), res pa ne že SP 1962. Poleg tega bi bilo treba, ker gre za samostalniško

besedo, prav zapisati tudi njen spol, in sicer kar troj, kar nam priporočajo že needninske oblike, ki so posebej za m., ž. in s. spol, npr. *mi m.*, *me ž.*, *me s. spol*. V SSKJ pa so needninske oblike posebne iztočnice, namesto da bi se razvrstile po edninskih oblikah v istih slovarskih sestavkih. Kazalski iztočnici mn. in dv. bi torej opozarjali samo na ustrezno edninsko obliko, sicer pa je njihova raba v veliki meri povsem taka, kakor je pri edninskih oblikah (nasprotje so samo primeri naslonskih *nas* in *vas* v mn. in podobno v dvojini).

Podobno bi bilo treba obdelati tudi druge zaimke, npr. tipa *kdo* in *kaj*, ki imata spet svoj spol (m. in s., ne pa tudi ž.). Povedano velja za vse razrede te vrste zaimkov, npr. *kdor*; *kar* itd. Deloma je tako že pri Pleteršniku. Tudi podspola samostalniških besed SSKJ ne pozna ne živ. ne člov.

To, kar tu zapisujem, sem zapisal tudi kje drugje, sedaj pa je tudi v SP 2001. Pa pustimo sedaj to in si na kratko oglejmo še moje pojmovanje in poimenovanja za besedne vrste. SSKJ-ju manjka besedna vrsta povedkovnik (prim. *bòt* in *bót* prisl., *všeč* prisl. v povedni rabi, podobno pri *mar* in še kje). V SP 2001 se to in tako razlikuje tudi oznakovno. V bistvu je povedkovnik tudi opisni deležnik na *-l* oz. tudi na *-n/-t*, ko izraža časovne oblike, kot je trpnik. Deležniki stanja obeh vrst so seveda čiste pridevniške oblike.

Še o deležnikih in deležju. Prvo so pridevniške besede, izvzeti so opisni deležniki na *-l*, ki so dejansko povedkovniki, le da označujejo tudi spol in število. (Prim. starinsko ločevanje spolov pri osebnih oblikah kot *nósive* nam. *nósiva* za ž. spol.) Deležje pa so sicer deležnikom podobne besede, le da so nesklonljive in tudi nimajo spola in števila, npr.: *Sedeč za mizo nekaj jé/jésta/jéjo*; *Skrivši se v gozd opazuje -eva, -ejo*; *Prepevaje lepo pesem se bliža/-ata/-ajo naši vasi*. Omejitve glede izbire deležja na *-oč* ali *-(v)ši* so znane vidske narave, izjema je izdovršni *rekoč*.

Oblike kakor *ná-te-ta* so okrnjene oblike glagola, torej glagolski kmi velelniške vrste, saj uporabljajo tudi glagolske končnice. Nedoločniki ob naklonskih glagolih so mi tudi povedkovniški, npr. *Želim hvaliti* je nekako latinski *Laudem*, konjunktiv sedanjika. Srednjik kot način pa ne obstaja. Kaj je *se* v slovenščini? V primeri z nekaterimi jeziki je samo prosti morfem, brez katerega pa tega glagola ni: prim. *smejem se* s prostim morfemom *se* nasproti nemškemu *ich lache*, francoskemu *je ris* ali italijanskemu *rido*: enako je s slovenskim *zdi se*.

Predlogi so mi pravi in nepravi. Nepravi so lahko naglašeni in torej po tem nekako sopredlogi, pravi pa so nenaglašeni. Nepravi se večinoma vežejo z rodilnikom, pravi pa v vseh primerih z različnimi skloni razen z imenovalnikom.

Za nepravne predloge sem ugotovil, da njihovi zveneči izglasni nezvočniki pred samoglasniki in zvočniki naslednje besede izgubljajo zvonečnost, pravi pa jo ohranjajo: *kljub materi/očetu* [pm/o] proti *ob mater/očetu* [bm/o]. To je doslej opažal menda samo Škrabec. Navezne oblike tipa *náme* pa vendar veljajo tudi za izprislovni *skozi*, torej *skózme*. Škrabec med naslonkami navaja poleg pravih predlogov tudi čisto jasne izprislovne predloge, podobno tudi Breznik (prvi v JD 2, str. 208–214), drugi v SS 1934, 149–150). Škrabec na navedenem mestu dodaja še: »Tudi nekateri kazalni in vprašalni zaimki, adverbiji, števnik, pridevniki in celo samostalniki se rabijo v nekih zvezah proklitično.« Npr.: *ta* kot še določni in *en* kot nedoločni člen, zatem pa navaja še enote *kakó, takó, še, že, šěnt, světi, góspòd, Bòg*. (Znamenja nad samoglasniki mu pomenijo posebno kakovost, ne naglas: (tega Škrabec zapiše z vejico, piko in že kako za tako besedo zgoraj).

Breznik loči pristne in nepristne predloge, navaja jih veliko, vse brez naglasa, so mu pa to »prislovi ali samostalniki, ki se rabijo kot predlogi«. Po povedanem ni nič čudno, če tudi za nepravne predloge menimo, da so lahko nenaglašeni, so pa v naših priločnikih, tudi v novem SP, obravnavani pretežno kot naglašeni.

Naslednja zapletena besednovrstna enota je še členek. Tradicionalni slovnici (npr. Brezniku 1934, str. 45) so členki nepregibne besedne vrste sploh (za kar jaz predlagam poimenovanje členice, tj. SS 1934, 145–146) so: *-le/le-*, *ga* (*gorje si ga človeku, kdor si bodi*), nato pa tudi navezki zaimkov, npr. *-r/-er* (*kakor*), *-j* (*zdaj, -kaj* (*tukaj*)), *-ti* (*kajti*), kar so bodisi samostojne pisne besedne enote kakor *le, li, si ga* ali pa samo morfemi *-r/-er, -j, -da, -ka-j, -t, -koli*. Te členke bi

lahko imenovali oblikoslovne. Večino teh besed pa že SS 1964 sicer imenuje prislove, loči pa npr. poudarne (*prav, ravno, čisto, kar, nadvse, lè, vendarle, saj, vsaj, samo, že, posebno, zlasti, predvsem, domala ...*). Ločijo se štiri vrste, ki besedo a) določno poudarjajo, b) popolnjujejo v obsegu in stopnji, c) besedi omejujejo obseg, č) kažejo na čustveno razmerje. Nato so miselne: pritrilne (*da, ne, mar, ná*), nikalne (*ne, ni-*), vprašalne (*a, ka-li, kajne, jeli, jelite, mar, ali*) in zvalne (*ná, jeli(te), le-moj*).

Sam ločim oblikoslovne (tj. morfemske), sicer pa so kot nadomestki za določene stavke, npr. *dà = tako je* ipd. Na koncu sem podal dvojno tipologijo (SS 2000). Prva loči pozivne ali apelne in vrednotenjske, čustvenostne in besedilne; druga pa navezovalne (*In kako je s teboj*), čustvovanje (*Žal je tako*), poudarne (*Ravno ti bi to moral vedeti*), izvzemalne (*Prišli so le trije*), dodajalne (*Je tudi pametna*), zadržka (*Pravzaprav je res*), potrjevanja in soglašanja (*Da, tako je*), možnosti oz. verjetnosti (*Morda je res*), mnenja in domneve (*Baje so ga videli*), vprašalne (*Ali si ga videl*), spodbujalne (*A ga boš pustil pri miru*), zanikanja ali nesoglašanja (*Ne hodi ven v tem vremenu*).

Ta druga klasifikacija je obilnejša, je pa tudi nekako lažja in priučljiva. Menil sem, da bi se ta vprašanja dokončno rešila v obliki magistrske naloge, pa se to vendar ni zgodilo (verjetno že zaradi svoje predzgodovine v različnih glasilih obravnave).

Skladnja je v moji obravnavi v marsičem nekako dokončna, ne zajema pa globlje besedilne skladnje. Od Breznika je bilo pri razlagi besednega reda mogoče sprejeti členitev po aktualnosti, moral pa sem tudi pri nas uvesti pojem *povedi* in ga strogo ločiti od *stavka* in *polstavka*, med stavčnimi členi ločiti tiste, ki izhajajo iz povedja (vezljivostne) in druge, ki samo natančneje razločujejo/določajo jedra vezljivostnih. Zgradbenost stavčnega člena, dejansko zastopnikov besednovrstnosti, prinaša tudi zapletena strukturna vprašanja. Važna pa je zlasti razčlemba modifikacijskih določil vezljivostnih jeder stavčne analize, tj. da na primer ne rešujem primerov kot *Naš Janez je velik otrok* kot *Janez je osebek*, ampak je osebek *naš Janez*, preostalo pa je povedek; te dele pa rešuje analiza t. i. besednovrstnih fraz, ki sem jih tudi prvi zadovoljivo in dovolj obširno zajel v svojih raziskavah.

Kot del skladnje sem obdelal torej t. i. fraze: samostalniško, pridevniško, prislovno (pri zadnji ločim okoliščinsko (kraja in časa) in lastnostne, ne pozablajoč pri tem tudi na glagolske določne in nedoločne oblike.

Mislím, da sem dobro zajel tudi zaporedja v nizu prostih naslonk kakor tudi mesto celega naslonskega niza. Že Škrabec (JD 2) je prikazal tudi izjeme od Wackernaglove drugomestne določitve položaja naslonskega niza, ko je prvi člen prisoten ničto, na podlagi iz besedila ali okoliščin očitno izpuščenega prvega člena.

Že v Zagrebu sem obdelal tudi vezniške zveze, pozneje še medmetne, na komaj premagljivo oviro pa sem naletel le pri formalnem določanju členkov, čeprav sem v bistvu le nakazal njihovo stavčno (tudi polstavčno) bistvo.

Tako mi je nazadnje ostalo še besedotvorje. Tu se mi je posrečilo odkriti besedotvorni algoritem, ki na podlagi šestih povelj (korakov) zanesljivo vodi od podstavne besedne zveze do ustrezajoče v slovenščini možne tvorjenke. Menim tudi, da sem stvari rešil tudi poimenovalno. Tipov izpeljank iz raznih besednovrstnih podstav ločim po šest enot za izglagolsko, izpridevniško in izsamostalniško podstavo (frazo), kakor so npr. pri glagolski podstavi: 1. vršilec, 2. vršilnik, 3. dejanje, 4. rezultat dejanja, 5. prostor in čas ter 6. snov (s primerno vzporednimi poimenovanji tudi za pridevniško in samostalniško podstavo); poleg navadne izpeljave pa ločim še t. i. modifikacijsko izpeljavo, pri samostalnikih npr. manjšalnost, večalnost, ljubkovalnost, slabšalnost itd. Podobno tudi pri drugih frazah. Glede besedotvornih vrst sem razrešil vprašanje t. i. pravih sestavljenk, tvorjenk s predponskim obrazilom, in jih razmejil nasproti t. i. izpredložnim predponam, pri čemer je pri prvih predponski del tudi naglašen, pri drugih pa ne (*pòdpredsédnik*,

nasproti *podléči, podkupiti*. Veselilo me je, da je moj besedotvorni algoritem vodil tudi k rešitvi naglasnosti in to celo tonemske.

Tonemskost sem po Škrabcu in Pleteršniku spet uveljavljal tudi v besedotvorju (začetki že v Zagrebu) v zvezi s svojo prvo knjižico (Slovenski jezik. Izgovor i intonacije s recitacijama na pločama, 1961).

Novost moje Slovenske slovnice je tudi obširno stvarno kazalo, kar povečuje njeno smiselno uporabo.

Seveda po vsem povedanem še zmeraj ostaja več problemov, ki se mi jih ni posrečilo rešiti ali sploh zaznati. Ti vabijo tudi moje naslednike, ki jih rešujejo, in jih deloma res rešujejo, žal da včasih tudi zametujejo moje objektivne rešitve.

Na marsikaj nas opozarjajo tudi jezikoslovna dela našega jubilaranta, posebno lep sad, četudi težak za branje, je njegova knjiga s konca preteklega stoletja Stilistika slovenskega poročevalstva, v kateri se mu je posrečilo zaokrožiti v rabno knjigo o našem besediloslovju vsaj novinarske vrste. Osnova si je tudi katedro za slovenistiko novinarstva, skrbi za njen naraščaj, se briga za dobro stroke tudi kot odgovorni urednik, je odprt za dosežke zlasti s češke strani itd.

Čestita si naš jubilarant lahko tudi zaradi tega, ker je bil ravno primerno strpen pri priznavanju avtoritativnosti. Ne nazadnje je tudi človeško topel, ko me je bilo treba v čem podpreti ali celo braniti oz. mi tudi v kakem drugem oziru pomagati.

Vesel sem bil, ko sva drug drugega sprejemala tudi v neenostranski ideološkosti, da nama je bilo zmeraj prvo le dobrobit katedre in odprtega jezikoslovstva, pa seveda študent, najsi nama je s svojo uspešnostjo pripravljaval veselje ali z nadložnostjo, dostikrat nepotrebno oz. nenujno budil sitnost, jezo pa kvečjemu, ko sva oba videla, da je študent zmožen za več, pa se je iz udobnosti del med neuspešne ali manj uspešne, kakor so mu omogočali talenti, ki jih je prejel od narave, naša družba pa omogočala optimalno razvitje dane umovalnosti s svojim šolstvom.

Marsikdo pač je tak, kakršen je.

Jože Toporišič
Ljubljana